

Jedinstveni Pravopis hrvatskosrpskoga jezika

Prof. Ivo Visković

Jesen donosi plodove zrele, jedre i zlatne. U to godišnje doba najradije se govori o berbi. Svatko se trudi da nabere što više lijepih plodova. Trudbenici na intelektualnom polju također se takmiče u svom poslu. I njima jesen daruje katkada bogate plodove, stečene ogromnim naporima, željnom voljom, stoičkom postojanošću i izvanrednim samopouzdanjem. Najljepši plod koji nam je na području naše kulture poklonila ovogodišnja jesen svakako je jedinstveni *Pravopis hrvatskosrpskoga jezika*, koji s pravom možemo nazvati *knjigom godine*.

To značajno monumentalno djelo je i nešto više od toga. Jedinstveni Pravopis je *veliki narodni posao*, koji su naši ljudi u svome svesrdnom zalaganju otpočeli još prije jednog stoljeća, a koji je tek sada definitivno odjelotvoren.

Značaj novoga Pravopisa vrlo lijepo je istaknuo na svečanosti u Beogradu moj profesor, Hvaranin dr. *Mate Hraste*, kao jedan od članova Pravopisne komisije: »*Ovaj Pravopis treba da bude veliki korak naprijed u jačanju bratstva i jedinstva naših naroda. Bilo je neprivredno da jedan književni jezik ima dva pravopisa.*« O značaju Pravopisa govorili su i mnogi drugi naši istaknuti kulturni i javni radnici. Poslije 110 godina čekanja privedena je u djelo velebna zamisao *Ljudevita Gaja*, *Vuka Karadžića* i ostalih najboljih sinova Hrvata i Srba. To je naglašeno i u Uvodnoj riječi Pravopisne komisije ovako: »*Predajemo javnosti jedinstveni Pravopis hrvatskosrpskoga književnoga jezika. Premda su za tim težili najveći naši umovi počevši od Vuka Stefanovića Karadžića i Ljudevita Gaja u prvoj polovini XIX.-tog stoljeća i premda su Brozov, Boranićev i Beličev pravopis bili zasnovani na jednakim načelima, ipak je tek današnjoj generaciji pošlo za rukom da izda pravopis, koji će vrijediti na cjelokupnom području hrvatskosrpskoga jezika. U isto vrijeme pojavljuje se u Zagrebu i Novom Sadu identičan pravopisni priručnik: jedan latinicom i ijekavski, a drugi ćirilicom i ekavski, s potpuno jednakim pravopisnim pravilima i s potpuno jednakim pravopisnim rječnikom. To je svakako značajan datum u razvoju naše nacionalne kulture.*« I dalje: »*Nauka o jeziku utvrdila je u 19. stoljeću da je narodni jezik Srba i Hrvata jedan jezik pa su stoga neki hrvatski i srpski filolozi i književnici, među kojima su bili Vuk Stefanović Karadžić, Ivan Kukuljević, Đuro Daničić, Ivan Mažuranić i Dimitrije Demeter, već godine 1850.-te sklopili u Beču Književni dogovor kojim su htjeli jezik srpske i hrvatske književnosti »približiti, složiti i ujediniti.*« Njihova je namjera urodila dobrim plodom, tako da su u drugoj polovici 19.-tog stoljeća, i u Srba i u Hrvata pobijedili fonetski pravopisni principi, a za književni jezik uzet je štokavski dijalekt novih oblika i akcenata. Ono što je započeto bečkim Književnim dogovorom nastavljeno je godine 1954. u Novom Sadu poznatim Zaključcima o hrvatskosrpskom pravopisu.

Kao što je poznato, inicijativu za sastanak naših lingvista i književnika u Novom Sadu dao je *Letopis Matice srpske* svojom anketom »o pitanjima srpskohrvatskog jezika i pravopisa« u rujnu 1953. koja je imala veliki odziv. Jedan od prvih učenjaka koji se s najvećim zadovoljstvom odazvao na anketu *Letopisa Matice srpske* i najkonstruktivnije iznio svoje misli u pogledu pitanja zajedničkog jedinstvenog književnog jezika i pravopisa Hrvata i Srba, bio je pokojni akademik i sveučilišni profesor dr. *Antun Barac*. Njegov doprinos zajedničkoj narodnoj stvari bio je zapažen i prije te ankete. Evo što o tome kaže jedan od članova Pravopisne komisije sveučilišni profesor dr. *Josip Hamm*:

»Pravopis nije neka filološka disciplina koja bi mogla biti predmet ili privilegij jednog sloja ili jedne grupe ljudi, ona je nasušna potreba cijelog naroda i treba da služi cijelom narodu. Zato se ta anarhija nije mogla dugo trpjeti. Prvo je to učilo *Hrvatsko filološko društvo* koje je odmah poslije svojega osnutka stvorilo posebnu *Sekciju za pravopis*, koja je sebi postavila zadatak da izradi novi Pravopis, nego će polaziti od potrebe najširih slojeva naših naroda. Sekcija se sastajala u prostorijama Društva sveučilišnih nastavnika i raspravljala pitanja iz Pravopisa.«

Nakon završene ankete *Letopisa Matice srpske* održan je u Novom Sadu od 8. do 10. prosinca 1954. sastanak 25 učesnika ankete i složili su se i zaključili da je i književni jezik Srba, Hrvata i Crnogoraca jedinstven, sa dva izgovora, ijekavskim i ekavskim. Dalje se ističe da su oba izgovora kao i oba pisma, ćirilica i latinica, ravnopravna i da je zajednički Pravopis jedan od najbitnijih kulturnih i društvenih potreba. Najpoznatiji hrvatski i srpski stručnjaci — lingvisti prihvatili su se da izrade sporazumno nacrt novoga Pravopisa. Treba naglasiti da su Pravopisnu komisiju odredila tri sveučilišta — u Beogradu, Zagrebu i Sarajevu, zatim Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti u Zagrebu i Srpska akademija nauka u Beogradu, kao i Matica srpska u Novom Sadu i Matica hrvatska u Zagrebu. Nacrt novoga Pravopisa bio je upućen društvima književnika, novinara znanstvenih i prosvjetnih radnika da o njemu dadu svoje mišljenje.

O značaju novoga Pravopisa govorili su i naši književnici. *Milan Bogdanović* je između ostalog rekao: »Vjerujem da će ovaj rezultat mnogo doprinijeti da se što prije izade iz anarhičnosti, da se jezik pročisti i proljepša, da mu se vrate sve vrijednosti koje su doprinijele da nam jezik postane naša živa emocija . . .«

Književnik *Vlatko Pavletić* je naglasio: »Dok je u prošlosti zadatak shvatila jedino malobrojna duhovna elita, i to samo njezin progresivni dio, u naše vrijeme svjesni dio široke javnosti očekivao je i tražio da se vjekovna težnja provede u djelo . . . Nema više »srbizama« i »kroatizama« koji razdvajaju područje pismenosti, jer su dublete — one u duhu našega jezika — priznate kao ravnopravni jezični fond, kojim svaki naš čovjek raspolaže prema vlastitom osjećaju jezika, a da ni u jednom slučaju ne osjeti nelagodu nametnutoga. — Kao kod kakve široke rijeke — nadovezuje *Pavletić* — neko vrijeme razdvojene uskom adom na dva kraka: činilo se da to dvije rijeke teku usporedo, ali rušenjem vještačke barijere ustanovljeno je da je to jedna rijeka i jedinstveni tok. Tek proširenjem korita snaga i ljepota riječnog toka dolazi do punog izraza. Slično se događa i s rječničkim fundusom hrvatskosrpskoga jezika zahvaljujući novome Pravopisu.«

Nadalje književnik *Pavletić* govori o principijelnosti i toleranciji te kaže: »Karakter zajedničkog Pravopisa proizlazi iz principa tolerancije, na kome je čvrsto i dosljedno zasnovan. Novi je Pravopis za sve prihvatljiv, naprosto zato, što ni u čemu nije isključiv, osim — razumije se — u slučajevima, kad je bilo apsolutno evidentno, da nešto nije ispravno ni u duhu našega jezika, odnosno kad se radilo o uzusima i rješenjima, za koje vrijedi jedino dogovor. Duh tolerancije i suradnje ispunjen obostranim razumijevanjem odrazio se u novom Pravopisu u punoj mjeri.«

Novi jedinstveni Pravopis hrvatskosrpskog jezika tiskan je na oko 900 stranica, od kojih 176 stranica zauzimaju Uvodna riječ, Zaključci Novosadskog dogovora i Pravopisna pravila, a sve ostalo pripada Pravopisnom rječniku koji sadrži 70.000 akcentiranih riječi.

Poštujući tradiciju u stvaranju i formiranju našeg leksičkog blaga, članovi Pravopisne komisije ipak su morali odstupiti od prvotne namjere da radikalno i do kraja, to jest definitivno donesu neke zaključke. Tako su morali odstupiti i u pogledu jedinstvenog pisanja budućeg vremena, odnosno futura prvoga, ostavljajući nastavnicima, đacima, novinarima i književnicima da oni sami odaberu način pisanja tog glagolskog oblika, ali da se ne smije dozvoliti da se istovremeno u istom tekstu upotrebljavaju i jedan i drugi način pisanja futura prvoga ili bilo kakve druge dublete, t. j. da se ne stvara zbrka.

Na 85-toj stranici Pravopisa naglašeno je da ako pomoćni glagol dolazi neposredno iza infinitiva glagola na — ti, onda se futur prvi piše na dva načina:

— kao jedna složena riječ: *nosiću, plešću* i kao složen glagolski oblik: *nosit ću, plest ću*. U Pravopisu je nadalje pisanje futura prvog popraćeno i ovom bilješkom: »Složeni

način pisanja *nosiću, plešću* zasnovan je na fonetskom principu, a nesloženim načinom pisanja čuvaju se u pismu sastavni dijelovi ovog glagolskog vremena: *nosit ću, plest ću*. Oba načina pisanja imaju dugu tradiciju i svoju opravdanost pa se stoga ostavljaju kao *dvostrukost* na čitavom području hrvatskosrpskog jezika prema slobodnom izboru samoga pisca. Dakako, *u jednom članku, zadaći, raspravi ili knjizi može se upotrebiti samo od spomenutih načina onaj koji odabere pisac*«. I stoga s pravom kaže Vlatko Pavletić, da *novi Pravopis nije samo lingvistički fenomen nego i politički i on izražava na svoj način osnovne principe čitavog društvenog kretanja kod nas, za koje je značajno da je: socijalističko, demokratsko, antidogmatsko, humano i budućnosti otvoreno.*«

Na tim principima konstruktivnosti, tolerancije i demokratičnosti zasnovan je novi, zajednički i jedinstveni Pravopis hrvatskosrpskog jezika.